

Милинко Б. Стојановић, Свједочанства голооточких злочина

Аутор књиге *Свједочанства голооточких злочина* Милинко Б. Стојановић је рођен у Стијени Пиперској, ондашњи подгорички срез. Завршио је гимназију у Подгорици 1941. године. Учесник је народноослободилачке борбе (1941—1945) и налазио се на разним политичким дужностима као члан Комунистичке партије Југославије, а после рата и на државним. Међу првим послератним студентима завршио је правни факултет у Београду. Ухапшен је почетком октобра 1948. године по Резолуцији Коминформа и депортован на Голи оток, где је издржавао казну до краја новембра 1953. године. Као „непоправљива банда“ био је смештен у злогласној Петровој рупи. По издржаној казни емигрира у Албанију, из које се вратио 1957. године. Од повратка активно се бави адвокатуром све до пензионисања 1989. године. Председник је Удружења „Голи оток“ за Црну Гору. Активно ради на прикупљању и обради сведочанстава о логору на Голоточком острву.

Својом првом књигом *Голи оток — анатомија злочина* Милинко Стојановић даје своја сведочанства, своја виђења — анатомију голооточких злочина. У књизи је раширљен моћни полицијски принудни механизам којим се хтелo постићи, по сваку цену, у „голооточком времену“ убијање човјека у људима и стварање понижених и послушних грађана, поданика ондашње владајуће партијско-државне врхушке, која је доживотно остала на власти, као господар живота и смрти свих оних који су од њих другачије размисљали. О овој књизи, која је објављена 1991. године у Београду, дали смо шири осврт на другом месту.¹

У овој другој књизи, *Свједочанства голооточких злочина*, аутор обрађује голооточку тему, једним делом, са другог аспекта: давањем речи осталим незаобилазним сведоцима — преживелим голооточким мученицима, сведоцима тих стравичних догађаја, онако како их је сваки сагледавао и сам

¹ Милинко Б. Стојановић, *Голи оток, анатомија злочина*, „Космет“, 1991/1, 339—342.

преживљавао кроз затворске и логорске физичке и психичке пресије. Иако су ова сведочанства дата после одређене временске дистанце мемоарског карактера подложна заборава, она су сликовита, живописна и јасна. У сведочанствима тих људи utkани су детаљи, који су дубоко ушли у мождано ткиво, која не може прекрити сенка заборава. Ова сведочанства су утолико значајнија што је режим једноумља дао уништити трагове својих злочина уништавањем документације, осим званичне, оне која је потекла из њиховог пера.

Аутор цитира међународне декларације о хуманитарним правима осуђених лица, посебно политичких, а које је прихватила и потписала званична Југославија, али је била далеко од тога да се њих придржава. Насупрот, обрачун са политичким осуђеницима, пре свега са комунистима-интернационалистима, био је далеко тежи од обрачуна са класичним криминалцима, јер су сматрани далеко опаснијим за режим једноумља у којем правде нема, а насиље влада. Наводи и затворска правила о правима и дужностима кажњеника, која су била чиста формалност, а да се према кажњеницима поступало искључиво по вољи државне полиције. Објављује и режимска документа, међу којим су и изјаве Јосипа Броза и Александра Ранковића, критички сагледава њихову садржину и оставља довољно простора да наредни критичари могу објективно сагледавати и доносити сопствене изјаве и закључке. Ове изјаве су заправо далеко од истине, а имају за циљ да се званичном пропагандом држе широке народне масе у заблуди. Обманује се јавност о наводној плодотворној терапији преваспитања путем рада, да се тим путем осуђена лица враћају из „издаје“ на пут „Партије и Тита“.

Своја виђења, сећања и изјаве других голооточких заточеника писац је „укрстио“ са примарним изворима, истина не и прворазредног карактера, насталим у време поменутих збивања, чиме је постигнута јача критичност и објективност дела.

У књизи се наводе примери физичких и духовних мучења, нарочито у голооточком паклу, ради сламања хуманих комунистичких идеала, за савлађивање људских карактера од којих су се сузњи могли бранити јаком вољом, личним карактером и несебичном идејном опредељеношћу да би саочували човечност у себи. Под таквим нечовечним пресијама заточеници логора су падали у очајање, са нагонском потребом за спас живота. Слабије отпорни сузњи, клонули духом, предају се, пролазе кроз „голооточко чистилиште“ и доследно спроводе егзекуцију режимске тираније.

Гладијаторске игре у старом Риму, вид међусобних обрачуна робова, надмашене су у брозовистичким казаматима у сламању духа и карактера људи, њиховог физичког исцрпљења до коначног уморства. Такве пресије са мистериозним санкцијама са којима је утериван страх у кости немогуће је наћи у историји човечанства. Слични, али блажи, методи могу се наћи у француском казамату Кајени (1838—1938) на једном од Ђавољих острва у Гијани (Јужна Америка). У њега су транспортовани и тамо издржавали казне дугогодишње робије, поред осталих, париски комунари под злогласним Тјеровим режимом.

Из књиге се може сагледати да је деспотски режим у току своје четрдесетогодишње владавине успио да смишљеним злогласним репресивним мерама истапа и слама револуционарне снаге у крилу КПЈ, борбени дух бораца и револуционара победоносне народно-ослободилачке борбе, послератне обнове ратом опустошене земље, идејну опредељеност бораца за југословенски и међународни револуционарни раднички покрет. Кроз такву анализу „голооточког времена“ дају се сагледати последице за наше друштво, земљу и државу, која је доведена до данашњег жалосног стања, њене разбијености, до грађанског и верског рата.

Кроз „чистилиште“ голооточког пакла прошла је и тзв. непоправљива банда, која је остала међу објектима терора непоколебљива,

као „камен-кремен“ остала доследна својим идеалима. Њени припадници су остали до краја издржавања казне у паклу и проишли кроз небројене сциле и харибде, које су прогутале многе животе. Аутор књиге наводи неколико ликова који су пркосили смрти на „голооточком попришту“ међу којим су: Петар Комненић, Раде Жигић, Љубо Радовановић, Миливоје Стефановић, Радивоје Вукићевић, Душан Бркић, Вељко Жижичић, Саво Станојевић, Момчило Ђурић, Рашко Поповић, Савка Тасић, Ђоко Миращевић и други.

Аутор у књизи даје и кратке биографије ликова из свемоћне Удбе и Коса, извршилаца злочина, међу којим су: Светислав-Ђећа Стефановић, Вељко Мићуновић, Јово Капичић, Саво Јоксимовић, Слободан Пенезић-Крцун, Иван Крајачић-Стиво и др.

Као документарне прилоге аутор даје поименични списак кажњаваних и осуђиваних лица по Резолуцији Коминформа у Црној Гори из Удбиних архива и допуну списка по прикуљеној евиденцији Удружења „Голи оток“. Аутор даје и списак ликова из Црне Горе умрлих и убијених у затворима и логорима. Вредно је истаћи да и поред уложеног труда да се евидентирају сва лица, има и оних који списковима нису обухваћени.

Аутор даје и збивања која се дешавају ван затворских и логорских зидина. Међу таквим сведочанствима су подаци о бјелополској кланици, у којој су комунисти, присталице Резолуције Коминформа, гоњени по беспућу, хватани и на лицу мјеста ликвидирани. Дају се подаци о злостављању и прогонима породица похапшених комуниста, о поступцима режима према лицима која су изашла из затвора а третирају се и даље као шпијунски спољних сила, као издајници народа и државе, па се држе под присмотром и без посла, чиме се и даље убија човек у њима у биолошком и духовном смислу. У народу се изазива страх због контакта са њима, шире обмане о могућности-ма спољне интервенције.

18 Историјски записи

Аутор књиге не само што даје чињенице и збивања већ и завзема јасне ставове, износи своје прецизне закључке, држећи у свему томе своју личност на одстојању, никада је не постављајући у први план, што је врло тешко постићи у оваквим случајевима.

Дајући читаоцу све што може од себе: чињенично и аналитички, аутор очекује коначни суд вредновања од уваженог читаоца — ослобођеног од субјективизма. Очигледно је да ће читалац умјети да и сам оцијени и уважи овакав манир и стил: објективни приказ људи и догађаја, а посебно поштовање својих сапатника.

Читалац има пред собом дело осуде „режима једноумља и тираније“, за јавност и будућност тим драгоценије што га пише један од оних који су преживели „сва чуда Голог отока“, и то на начин приступачан за свакога, што и чини вредност овог дела.

Прошла је временска дистанца од 30 година за недоступност историјски изворима везаним за хапшења и прогоне присталица Резолуције Коминформа. Тим документима, као посредницима између прошлости и истраживача, место је сада у државним архивима, где треба да буду доступна свим истраживачима добре воље. Истина, доста је тих докумената уништено, али су остали и њихови трагови. Та документна са написаним делима преживелих савременика у виду мемоара могу послужити савременим историчарима да објаве и објективно разјасне злогласне загоњетке казаматских мучилишта широм Југославије, у којим је спровођено садистичко уморство човека у човеку, по којим су ходали живи лешеве, борећи се између живота и смрти.

С обзиром на мањкавост примарних извора, као трагова прошлости из времена брозовистичког једноумља, мемоари савременика, проткани непосредном изворном грађом, представљају богат извор за историјску науку наведеног периода. Међу таквим делима је и нова књига уваженог писца Милинка Б. Стојановића.

Бранко Бошковић